

KAPITOLA ZE SROVNÁVACÍ FONETIKY DĚTSKÉ ŘEČI*

Od vydání knihy manželů Sternových, o níž referoval prof. Trnka v ČMF 9 (1923), příl. s. 25—27, a jež byla věnována studiu vývoje dětské řeči především s hlediska psychologického, vyšlo mnoho prací, které se zabývají tímto thematem hlouběji také s hlediska lingvistického, takže lze právem mluvit o vědecké renesanci dětské lingvistiky. (Srov. tu výklad Grégoirův [Lingua 2/1949/355], „La renaissance scientifique de la linguistique enfantine“, nazvaný tak podle recenze, kterou o práci Grégoirové L'apprentissage du langage (Paris 1937) uveřejnil v Zeitschrift für Psychologie 146 (1939) Ad. Buseman, charakterizuje posuzovanou knihu epithetem „geradezu eines neuen Anfangs in der Kindersprachforschung“.)

Lingvistických pozorování vývoje dětské řeči stále přibývá a rozvoj této práce, jejíž význam zdůrazňoval již v uvedeném referátu profesor Trnka, vyvolá jednou zcela nepochybně osamostatnění pedolinguistiky jako samostatné vědní disciplíny. Zatím vydal Werner F. Leopold svou Bibliography of child language (Evanston 1952), kterou doplňuje ve své práci Sur l'étude du langage enfantin (Paris 1952) Marcel Cohen (srov. ČMF 36/1954/115), vyslovuje přesvědčení (s. 181), že „une science bien organisée devrait comprendre des chaires de langage enfantin“.

Srovnávání materiálu získaného studiem řeči různých dětí různých národů bude totiž čím dále tím více umožňovat vyvozování obecných závěrů o vývoji dětské řeči, které nebudou bez významu pro lingvistiku vůbec. Také pro fonetický vývoj dětské řeči bude možno vystopovat určitou zákonitost. (Srov. tu výklad prof. Trnky v ČMF 32/1948/85—87.) Tak již dnes lze tvrdit, že nejdůležitějším prvkem dětské řeči je v jejích počátcích melodická modulace, kterou dítě vnímá nejdříve a již také nejdříve užívá k rozlišení významu svých prvních pokusů o dorozumívání s okolím pomocí artikulovaných zvuků.¹ Tím lze vysvětlit často uváděný pokus Tappoletův: dítě reagovalo stejně na otázky „Où est la fenêtre?“ a „Wo ist das Fenster?“; hlavním prvkem tu totiž byla melodie otázky a její rytmický spád; nadto konec otázky obsahoval slova zvukově podobná.² A právě konec slova (lépe řečeno „mluvního taktu“) dítě nejspíše vnímá a také nejdříve napodobí, zkracujíc delší mluvní takty tak, že podržuje jejich poslední slabiky; přitom nezáleží na tom, zda jsou to slabiky přízvučné.³

K tomuto krácení delších taktů dochází v řeči dětí velmi často, takže můžeme tento jev pokládat za obecný, neomezený jen na některé jedince nebo na některé jazyky, poněvadž proň najdeme doklady snad ve všech pracích o dětské řeči. Uvedme si zde některé z nich:⁴

sove — Rusové, *ovenskej* — československý, *bus* — autobus, *glofovat* — fotografovat; *mocnice* — nemocnice (Janko); *ko* — молоко, *poki* — сапоги, *si* — принесу (Sikorski); *baka* — собака, *vo* — электричество, (Chvatcev); *grat* → виноград, *karoni* — макароны, *boni* — бонбони, *bače* — каначе (Georgov); *gumínke* — legumínke, *nídolova* — pomidorowa (Kaczmarek); *fé* — café, *bú* — tambour (Compayré); *né* — tenez, *kola* — chocolat (Feyeux); *da* — soldat, *bé* — tomber, *né* — année, *tó* — bateau (Roussey); *si* — fusil, *tin* — bottine (Grégoire) *óm* — Jér me, *bablomá* — probablement, *ku mi* — beaucoup de fourmis (Cohen); *nander* — miteinander, *bant* — gebrannt, *politániš* — neapolitanisch (Lindner) atd.

* K šedesátinám prof. Bohumila Trnky.

Někdy tu děti vypouštějí jen náslovnou souhlásku:

abát — kabát, *epeček* — čepeček; *oškt* — velký, *oškt* — těžký, *abul* — labuť (Janko); *apáš* — hapáš, *ajá* — hajá (Janáček); *ima* — zima, *itka* — nitka, *uska* — nózka (Pfanhausrová); *ampa* — lampa, *ebek* — chlebek (Kaczmarek); *oné* — donner, *ako* — gâteau, *et* — lettre (Roussey); *amjš* — camion, *apo* — chapeau, *up* — soupe, *osš* — chaussons, *adš* — pardon (Cohen) atd.

Méně často najdeme doklady krácení slov podtržením jejich začátku: *ela* — elektrika; *va* — vareжки, *moko* — молоко; *ka* — Kaffee. Nepůsobil tu však i vliv dospělých?⁵

Obecným zjevem jsou i četné reduplikace v prvních dětských slovech,⁶ zjednodušování souhláskových skupin, náhradní dlužení za vypuštěné hlásky i poměrné pozdní realisace protikladu znělosti, a to i v jazycích, kde je tento protiklad funkční. (Tuto problematiku rovněž naznačil již prof. Trnka v citovaném výkladu v ČMF 32.)

Pokud možno soudit z dokladů v dosud publikovaných pracích, zdá se, že častěji realisují děti fonémy neznělé místo znělých, méně často artikuluje místo neznělých hlásky znělé:

a) *ase* — saze, *vosi* — vozy, *tati* — tady, *tejej* — dělej!, *susi* — slzy; *pába* — bába (Trávníček); *pojš* — bojí se, *poješ* — bolest (Janko); *kupy* — *zyby*, *tom* — дом, *pulka* — *булка* (Chvatcev); *k'ip* — *zpuš* (Sikorskij); *tútu* — du tout (Roussey); *tone* — donner, *pšpš* — bonbon (Feyeux); *puto* — bouton, *kato* — gâteau (Grammont); *šis* — cerises; *pupul* — boule, *papin* — bobine, *plj* — bille (Grégoire); *pato* — bateau, *šis* — cerises, *apuš* — la bouche, *tíš* — dis donc!, *apa* — là-bas (Cohen); *pauu* — Baum (Nadoleczny).

b) *domišt* — kominik, *lapada* — lopata; *botom* — potom, *badat* — padat, *bozor* — pozor, *dadi* — tady (Janko); *gačka* — *каюка*, *daňa* — *Таня*, *buška* — *пушка* (Chvatcev); *bale* — palais (Roussey); *babjž* — pas bien, *všš* — fleur, *se ba la* — c'est pas là (Cohen).

I zde soustavnější sledování tohoto jevu může v budoucnosti přinést jeho vysvětlení i paralely k obecným zákonům jazykového vývoje.

Samá artikulace jednotlivých hlásek prochází u každého dítěte dlouhou řadou vývojovou. Z počátku je nepevná, teprve postupně dítě přizpůsobuje realisace hlásek artikulacím obvyklým v prostředí, v němž vyrůstá. A tu zvládají děti článkování některých hlásek dříve, u jiných trvá fixační proces jednotlivých realisací déle. Nejdříve děti některé hlásky vypouštějí anebo je nahrazují hláskami artikulačně nebo akusticky příbuznými, často je pak svým způsobem deformují, procházejí obdobím fyziologické dyslalie, kterou projdou při vývoji všechny děti. Tyto odchylky v realisacích jednotlivých hlásek v dětské řeči jsou zajímavé nejen tím, že bývají téhož druhu v řeči dětí různých národů, nýbrž také proto, že jsou mnohdy analogické hláskovým změnám v historickém vývoji některých jazyků nebo změnám, k nimž dochází v některých dialektech jejich jazyka mateřského.

Vývoji a upevňování artikulace podléhají pak nejen souhlásky, ale i vokály potřebují určitou vývojovou dobu. Třebaže v starších pracích nebylo věnováno mnoho pozornosti samohláskám, přesto je možno, že i jejich vývoj v řeči dětí postřehnout a již dnes můžeme být přesvědčeni, že také u samohlásek platí určitá pravidla vývojová. Tak na příklad samohlásky charakteristické pro určitý jazyk (nosovky v polštině a ve francouzštině, labialisované samohlásky v němčině) se fixují v dětské výslovnosti později než vokály typů více v jazycích světa rozšířených.

Mnohem bohatší materiál nám skytají dosud publikované práce pro studium vývoje souhlásek, kde lze zjistit již dnes podivuhodné shody v jejich vývoji v řeči

děti různých národů. Srovnávání údajů různých autorů nám ukáže, že dříve si osvojují děti článkování hlásek závěrových než konstriktiv; u závěrových hlásek se objevuje relativně nejpozději náležitá artikulace velár, pokud se týká hlásek úžinových, dlouho děti zápolí se správnou realizací sibilant a páru *l—r*. Povšimněme si zde blíže alespoň vývoje hlásek zadopatrových a návyku artikulace likvid *l—r*.

Velární oklusivy nahrazuje z počátku většina dětí explosivami zubó-dásňovými, a to nejen u nás, ale snad ve většině jazyků.⁷ V řeči dětí starých Římanů si toho jevu všiml již Quintilián,⁸ v dnešních jazycích pak najdeme doklady v míře přebohaté:

koláč — koláč (Komenský, Informatorium); *tolo* — kolo, *talél* — Karel, atd.; *taša* — *каша*, *dolova* — *долова* (Chvatcev); *pate* — paquet, *tute* — écouter (Roussey); *taot* — carotte, *avet* — avec, *tut* — croûte (Cohen); *da* — again (Lewis); *dot* — Gott (Schultze) atd.

Příčinou této záměny je snad menší možnost odzírání těchto hlásek i neobvyklost artikulace (poněvadž většina hlásek se tvoří v předních artikulačních okresech), hlavně však asi nutnost jemného akustického rozlišování párů *k—t* a *g—d*. Někdy totiž děti realizují hlásky zadopatrové místo náležitých alveolár nebo užívají v témže slově jednou hlásky alveolární, jindy velární: *kaka*, *kata*, *taka* — *tata* (Kaczmarek); *gugi* — drugi (Pfanhausrová); *koklet* — còtelette (Grammont); *kwa* — trois (Cohen); *lìkl* — little, *bokl* — bottle, *lajki* — light (Lewis); *ganke* — danke, *guk* — gut (Lindner). Pokud se děti naučily realizovat veláry relativně pozdě, pak jich používají i na nesprávném místě: *ploko* — proto, *kank* — tank, *ko velké* — to velké, *cikton* — citron. (Srov. tu i údaj Nadoleczněho: Dítě, které původně říkalo *dútn tá hér dota* (Guten Tag, Herr Doktor), realizovalo tento pozdrav, naučivši se výslovnosti velár, taktó: *gúkn gák hér goka*.)

O obtížné diferenciaci velár sluchovým analysátorem svědčí i chyby v sešitech našich školáků: *cangát* (candát), *pegagog* (pedagog), *giastáza* (diastasa), *ankilopa* (antilopa), *Giogenes* (Diogenes), *Glabáč* (Dlabáč).⁹

Obecně známá záměna *k—t* a *g—d* v dětské řeči není však jevem, s nímž se setkáváme jen u dětí. Je na př. v dialektech českých, slovenských, ruských i polských (*klustej* — tlustý, *gnes* — dnes; srov. i Kaczmarek, 33), v engadinském dialektu jej potvrzuje Grammont (Revue des langues romanes 1898, 124), a Em. Kovář (O původě lidské mluvy, Praha 1898, 144) cituje zprávu Lefévrovu (Les langues et les races) o záměně těchto hlásek v jazycích afrických;¹⁰ je pak známa i z historického vývoje latiny a jazyků románských (*sait-lom* > saeculum; *vetulum* > vecchio).

Likvidy *l* a *r* se ustalují v náležité formě v dětské výslovnosti ještě později. Mnohé z dětí nahrazují nejdříve *l* konstriktivou *j* nebo je vokalisují (*majá* — malá, *vut* — vlk; *jampa* — лампа; *poj* — Paul, *maj* — mal; atd., atd.), velmi často pak bývá tato hláska v jejich výslovnosti palatalisována (a to na př. i v bulharštině; srov. Georgov, Anfänge, 523: „Das *l* ist weich ausgesprochen, etwa wie *lj*“). Palatalisace i vokalisace *l* je pak častou modifikací, s níž se setkáváme při studiu jazyků, střídání *l* a *j* pak je možné i v dnešní albánštině, kde některá slova mohou být realizována s jednou nebo s druhou z těchto hlásek: *fajkua* i *falkua* (pochodeň), *fajkore* i *falkore* (orel), *bulk* i *bujk* (rolník), *fill* i *fije* (nit) atd.

Jako jedna z posledních hlásek se objevuje obvykle v repertoiru dětských hlásek vibranta *r*, místo níž obvykle děti zprvu užívají *l*, a pokud ani artikulaci této hlásky si neosvojily, článkují místo něho *j*, někdy je pak vokalisují (u nás hlavně *r* slabikotvorné). K realizaci *l* místo náležitého *r* docházelo už v řeči dětí

v starém Římě. (Podle výše uvedeného údaje Quintilianova: "Quippe Rho litterae, qua Demosthenes laboravit, Lambda succedit". — Také Alkibiades prý vyslovoval *l* místo *r*; srov. Aristofanes, Vosy 44—46.) Velmi snadno pak postřehneme tuto záměnu v řeči dětí dnešních:

blána — brána (Komenský); *papil*, *papíjek* — papír, *jáda*, *láda* — ráda, atd.; *jama*, *lama* — *pa-ma* (Chvatcev); *pílon* — *пупон*, *zachal* — *азар* (Georgov); *guli* — do gory (Pfanhausrová); *lak* — rak, *abl'as* — obraz, *telesa* — teresa (Škorupka); *papyl* — papier, *kulka* — kurka, *klevi* — krvi (Kaczmarek); *pali* — Paris (Roussey); *jós*, *lós* — rose (Grégoire); *jót* — rot (Lindner).

Vedle artikulační odlišnosti likvid (srov. Boh. Hála, K osudům hlásek L-ových, ČMF 29/1946/1 nn.), která jistě má vliv hlavně při *r*, bude zde asi velmi silně působit i moment sluchový. Nebot podobně jako některé děti, osvojivše si konečně správnou artikulaci velár, realisují je nevhodně i místo explosiv alveolárních, tak i po návyku článkování *r* užívají mnohdy nesprávně této hlásky místo *l*: *vedre* — vedle, *terefón* — telefon, *mejdro* — mejdlo, *fraška* — flaška, *eretrika* — elektrika; *rampa* — лампа (Sikoršij); *rebek'* — chlebek, *rarka* — lalka (Pfanhausrová); *praka* — placka (Kaczmarek). — Tato rozkolísanost je velmi pěkně patrná na příkladě, který uvádí Chvatcev jako doklad vlivu dyslalie na chyby při psaní (Logop. 361): *kolovi pošry v pore* — Коровы пошли в поле.

Také toto kolísání není jen specifickým jevem řeči dětské, poněvadž se s ním můžeme setkat i při historicko-srovnávacím studiu jazyků. Některé jazyky pak mají ve svém repertoiru foném jediný (japonština, korejština)¹¹ a příslušníci takového jazykového systému se velmi těžko propracovávají, akusticky i artikulačně, k rozlišování dvou fonémů v jazycích jiných.

Při studiu jazyků se setkáváme velmi často s tím, že tyto dvě likvidy přecházejí jedna v druhou, nebo jsou navzájem (nejčastěji při disimilaci) zaměňovány. Tak prajazykové *l* a *r* splynuly v některých starých jazycích v *r*, *l* se pak v některých jazycích změnilo v *r*, kdežto v jiných se uchovalo. (Srov. Sommer, Handbuch der latein. Laut- und Formelehre,³ Heidelberg 1914, 165.) Ve vývoji románských jazyků nacházíme změnu *l* v *r* v rumunštině a v portugalštině (lat. *solem* > rum. *soare*; lat. *plaga* > portug. *praga*; lat. *placere* > portug. *prazer*) a nalézáme ji i v samotné latině. Z nápisů a glos je totiž možno usuzovat, že místo *oleae* se někdy vyslovovalo *oreae*, na jednom nápisu v Pompejích pak čteme FRORUS (*Florus*), z řeckého *leirion* vzniklo latinské *lilium*. Četné jsou tyto záměny v latinských disimilacích: *singuli*, *singulalis* > *singularis*, *fragrare* > *flagrare*, *peregrinus* > vulg. lát. *pelegrinus* (franc. pèlerin), atd. (Srov. tu i lat. *stella*: *ster-la; něm. Stern, angl. Star, řec. astér.)

Také v některých dnešních dialektech francouzských dochází k realizacím, které obsahují současně prvky *r*-ové a *l*-ové, takže je velmi nesnadné je přesně zařadit do repertoiru fonémů.¹² (Srov. Mélanges de l'Université de Strasbourg 1945, V, 195—238.) Disimilací došlo také k změně *r*—*l* v lotyšštině: *skriveris* > *skri-velis* (něm. Schreiber), *birgeris* > *birgelis* (něm. Bürger). V dnešní albánštině pak jsou někdy možné realizace *s* *r* i *s* *l*; tak na příklad: *bulbuqe* i *burbuqe* (pupen), *bylmet* i *byrmet* (druh kaše) a pod.

A konečně dětské záměny *r*—*l*—*j* připomínají i tvary velkoruského nářečí v Niž. Kolymě na Sibíři: *gojova*, *jubju*, *chod'ija*; *chojošo*, *vojobušek* (воробушек), *bjat* (бпар). — Také v paleosibiřské korjačtině (korjackij jazyk) se stíhá *r* a *j*, v některých nářečích je *r* tam, kde v druhých je *j*. (S. N. Stebnickij, Nymyljanskij (korjackij) jazyk. — Jazyki i pismennost' narodov severa II, Moskva 1933.)

Rozbor některých zvukových prvků dětské řeči a studium fixace dětských

realisací promluvy ukazuje, a můžeme věřit, že podobně tomu bude i při podrobnějším srovnávacím studiu zvukové stránky dětské řeči, že vývoj fonetických realisací v dětské řeči podléhá týmž změnám, které nacházíme obecně ve vývoji jazykovém,¹³ a že soustavné studium pedolinguistické bude moci podstatně přispět i k řešení některých otázek obecného jazykozpytu.

POZNÁMKY

¹ Srov. G. J. Romanes, *L'évolution mentale chez l'homme*, Paris 1891, 123: „Nous pouvons être assurés, toute fois, que les mots ne sont jamais compris si les intonations ne le sont aussi, et que la compréhension des mots peut être facilitée par la compréhension de l'intonation qui les accompagne.“

² Srov. Pfanhausrová (317): „Nadzie oko? nawet „oozko“ często zwracał się w stronę okna.“ — We wszystkich bez wyjątku przykładach mowy dziecka stwierdzamy, że odczuwa ono silnie dynamikę mowy a nigdy nie zmienia pozycji akcentu. (Ibid., s. 316.)

³ O. Jespersen (*Language*, London 1922, IX, 7 — Stumpwords) je přesvědčen, že zkratková slova, při nichž se podržuje konec slova, mají původ v řeči dětí, kdežto slova zkrácená na slabiky počáteční pokládá za výtvor dospělých.

⁴ Transkripce byla zde sjednocena ve způsob přepisu u nás běžný. — V závorce jsou jména autorů, z nichž byly doklady vybrány. Pokud není autor udán, jde o vlastní zjištění při pozorování řeči českých dětí.

⁵ Srov. tu Cohen (l. c. 189): „Il ne suffit pas ici de savoir si les parents emploient ou non le langage „bébé“, avec abondance de mots enfantins à redoublement du type *dodo*. Il faut aussi savoir si les parents et le reste de l'entourage „bêtifient“ plus ou moins, pour se faire mieux comprendre et imiter, ils simplifient plus ou moins la grammaire normale de la langue.“

⁶ O dětských reduplikacích latinských pojednal W. Heraeus v práci „Die Sprache der lateinischen Kinderstube.“ (Archiv f. latein. Lexikographie und Grammatik 13 [1904] 149—172.)

⁷ O. Jespersen, *Die Sprache* (Heidelberg 1925), 85: „In allen Ländern haben die Kinder den Hang *t* für *k* zu setzen.“

⁸ Instit. orat. I, 11,4: „et cum C ac similiter G non valuerunt, in T ac D emolliantur.“

⁹ Je zajímavé, že k těmto záměnám dochází u školních dětí v slovech cizích nebo málo běžných. Nebylo by možné se domnívat, že v těchto cizích slovech tu realizují foném, který je v češtině cizí a objevuje se v běžné výslovnosti i jindy v slovech cizího původu (circus, balgón, demografie)?

¹⁰ Lefèvre tvrdí, že v Africe a v Polynesii výslovnost *t* a *k* kolísá (asi jako u dětí v 6 letech); také v starších rukopisích mexických střídá se na př. *nahua-tl* a *nahua-cl*.

¹¹ Tuto japonskou likvidu experimentálně zkoumal a popsal již E. Fröschels: *Untersuchung über einen eigenartigen japanischen Sprachlaut*. (Sitzungsber. d. kaiserl. Akademie der Wissenschaften in Wien, Mathem.-naturw. Klasse, CXXII, III, 1913.)

¹² Zajímavý je tu Chvatcevův údaj z logopedické praxe, podle něhož některé ruské děti místo *r* vyslovují *rl*: *рыляма* (*slama*) — *рама*.

¹³ Srov. Leopold Stein, *Das universelle Stammeln im Lichte der vergleichenden Sprachwissenschaft*, 106: „Lautänderungen, die phonetisch absurd erscheinen, oder die in der historischen Grammatik nicht eine Parallele finden, sind mir bisher nicht zur Beobachtung gekommen.“ (Zschr. f. ges. Neurol. u. Psychiatrie 95 [1925] 100—107).

Seznam prací, z nichž byly vybrány doklady:

Marcel Cohen, *Sur les langages successifs de l'enfant*. (Mélanges à Vendryes.) Paris 1925.

Marcel Cohen, *Sur l'étude du langage enfantin*. Paris 1952.

Gabriel Compayré, *L'évolution intellectuelle et morale de l'enfant*. Paris 1896.

Jeanne-Andrée Feyeux, *L'acquisition du langage et ses retards*. Trévoux 1932.

I. A. Georgov, *Die ersten Anfänge des sprachlichen Ausdrucks für das Selbstbewusstsein bei Kindern*. Archiv. f. d. ges. Psychol. V/3, 1909.

Le développement du langage chez l'enfant. Deuxième Congrès international de pédologie à Bruxelles, 1911.

Maurice Grammont, *Observations sur le langage des enfants*. (Mélanges à Meillet, Paris 1902).

Antoine Grégoire, *L'apprentissage du langage I*. Paris 1937.

M. E. Хватцев, Недостатки речи у детей,⁸ Москва 1948.

- М. Е. Хватцев, Логопедия, Москва, 1951.
 Gustav Janáček, Obecná didaktika mateřského jazyka. Praha 1947.
 Josef Janko, Několik postřehů z vývoje dětské mluvy. (CMF 24 (1938) 129 a n. a 451 n.)
 Leon Kaczmarek, Kształtowanie się mowy dziecka. Poznań 1953.
 M. M. Lewis, Infant Speech. London 1936.
 G. Lindner, Aus dem Naturgarten der Kindersprache. Leipzig 1898.
 Max Nadoleczny, Kurzes Lehrbuch der Sprach- u. Stimmheilkunde. Leipzig 1926.
 Stefania Brenstern Pfanhauser, Rozwój mowy dziecka. (Prace filologiczne XV/1, Warszawa 1930.)
 Charles Roussey, Notes sur l'apprentissage de la parole chez un enfant. (La Parole 1899; 1900.)
 И. А. Сякорский, О развитии речи у детей. 1882.
 Stanisław Skorupka, Obserwacje nad językiem dziecka. (Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego I/III, Warszawa 1949.)
 E. Tappolet, Die Sprache des Kindes. Basel 1097.
 Fr. Trávniček, О vývoji dětské řeči. (Sborník V. pedologického sjezdu, Brno 1931.)

ГЛАВА ИЗ СРАВНИТЕЛЬНОЙ ФОНЕТИКИ ДЕТСКОЙ РЕЧИ

Ссылаясь на интерес, который проявил профессор Бог. Трка к изучению детской речи еще вначале своей научной деятельности, автор говорит, пользуясь выражением Ант. Грегуара (*Lingua* 2.355), о научном возрождении детской лингвистики. В соответствии с мнением Марцела Когена он верит в будущее развитие этой дисциплины, ибо сопоставление результатов разбора детской речи, произведенного различными исследователями, доказывает и чем дальше, тем больше будет доказывать, что и при изучении детской речи можно установить некоторую закономерность ее развития.

Так, например, уже на основании опубликованных до сих пор работ по этому вопросу можно с достоверностью отметить большое значение мелодии и ритма при первых попытках ребенка установить социальный контакт с помощью звуков речи. Другой чертой, общей для речи многих детей, является сокращение более длинных речевых тактов. В этом случае дети обычно сохраняют конечные слоги независимо от поставленных на них ударениях. На ряду с упрощением сочетаний согласных и с многочисленными удвоениями и на ряду с заменяющим удлинением встречается также в детской речи сравнительно поздняя реализация различия между звуками звонкими и глухими, даже и в тех языках, где различие бывает функциональным. На основании примеров, выбранных из различных научных трудов, автор приходит к убеждению, что дети чаще произносят глухие звуки вместо звонких. Обратная же замена происходит, повидимому, реже.

Затем автор занимается исследованием развития реализации звуков в детской речи *t-k* и *l-r* и отмечает, что артикуляционная неуверенность („щупание“) является вначале общей, пожалуй, для всех детей вообще. Далее, он приводит ряд примеров с целью доказать, что в развитии различных языков можно наблюдать те же самые фонетические изменения, которые встречаются при фонетическом изучении развития детской речи.

В заключение высказывается надежда, что систематическое исследование других элементов детской речи также подтвердит явления аналогичные тем, к установлению которых мы приходим при сравнительном изучении языков. Поэтому в будущем педолингвистика сможет оказать ценное содействие исследованиям в области общего языкознания.

UN CHAPITRE DE LA PHONÉTIQUE COMPARÉE DU LANGAGE ENFANTIN

En rappelant le vif intérêt que le professeur Trnka avait manifesté pour l'étude du langage enfantin, dès les commencements de son travail linguistique, l'auteur parle — en se servant des termes d'Ant. Grégoire (*Lingua* 2, 1949, 355) — de la renaissance scientifique de la linguistique

enfantine. Il croit en son éclosion dans l'avenir, se basant sur une idée émise par Marcel Cohen, car la comparaison des observations faites jusqu'ici par divers auteurs sur le langage des enfants révèle, et montrera de plus en plus, qu'il existe, même pour ce langage, des lois d'évolution.

D'après l'étude des travaux publiés jusqu'ici, on peut, par exemple, constater déjà avec sûreté le grand rôle de la mélodie et du rythme dans les premiers essais que l'enfant tente pour établir le contact social à l'aide des sons du langage. Un autre trait commun à beaucoup d'enfants, ce sont les formes abrégées des groupes rythmiques de quelque longueur. Dans ce cas, les enfants retiennent d'ordinaire les syllabes finales, qu'elles soient accentuées ou non. Outre la simplification des groupes de consonnes, outre de fréquentes reduplications et l'allongement supplémentaire, c'est aussi une distinction assez tardive des consonnes sourdes et sonores (même dans les langues où cette distinction a une valeur phonologique) qui peut être constatée dans le langage infantin. D'après le matériel cité, l'auteur arrive à la conviction que, dans ce cas, ce sont les sourdes qui l'emportent sur les sonores, dans la parole des enfants.

L'auteur passe ensuite à l'analyse du développement des consonnes *t-k* et *l-r* dans le langage des enfants, en montrant que le tâtonnement articulaire est commun peut-être à tous les enfants du monde. Il ajoute ensuite une série d'exemples pour montrer que dans l'évolution des diverses langues on trouve les mêmes changements phonétiques que l'on peut constater dans la langue des enfants.

En concluant, l'auteur espère que même l'analyse détaillée du développement des autres éléments de la parole des enfants mettra en lumière des phénomènes analogues à ceux qu'on peut constater lors de l'étude comparative des langues. C'est pourquoi la pédiolinguistique pourra désormais contribuer substantiellement aux recherches de linguistique générale.